فصلنامهٔ پژوهش‌های پولی_بانکی
سال هجدهم شمارهٔ ۶۴، تابستان ۱۴۰۴
صفحات ۲۱۹_۲۵۲

شناسایی ابعاد مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها

رضا عباسی [*] **محمود لاری دشت بیاض** [†]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۶

چکیده

توجه به تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده در بانک‌ها اهمیت زیادی دارد، زیرا می‌تواند به ارائهٔ اطلاعات مالی نادرست منجر شود و تأثیرات منفی گسترده‌ای بر اعتماد عمومی داشته باشد. در این پژوهش، ابتدا در بخش کیفی با روش داده‌بنیاد ابعاد مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها شناسایی شد. براین‌اساس، با انجام مصاحبه با چهارده نفر از خبرگان حسابداری نظام بانکی کشور تعداد ۸ مقوله براساس مدل پارادایمی شناسایی شد: ضعف سیستم‌های کنترل داخلی و عدم‌شفافیت اطلاعات مالی به‌عنوان «شرایط‌علّی»، نوسانات اقتصادی شدید با عنوان «شرایط‌مداخله‌گر»، بدهی‌های معوقهٔ بالا با نام «شرایط زمینه‌ای»، تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی با عنوان «بعد تعاملی»، تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده با نام «پدیده محوری»، و عدم‌ثبات نظام مالی کشور با عنوان «بعدپیامدی». در بخش کمی مدل بوسیله مدل‌سازی معادلات‌ساختاری مورد آزمون قرار گرفت که نتایج نشان داد ضعف سیستم‌های کنترل داخلی و عدم شفافیت اطلاعات مالی بر تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده تأثیر دارد. تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده بر تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی تأثیر دارد. همچنین، نوسانات اقتصادی شدید بر تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی تأثیر دارد. بدهی‌های معوقهٔ بالا بر تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی اثرگذار است. همچنین، تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی بر بی‌ثباتی نظام مالی کشور تأثیر می‌گذارد.

واژه‌های کلیدی: تقلب، حسابداری مطالبات سوخت‌شده، نظام بانکی
طبقه‌بندی JEL: D73، M41، G21

[*] دانشجوی دکتری حسابداری، دانشکدهٔ حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند؛
[†] دانشیار گروه حسابداری دانشکدهٔ علوم اداری و اقتصاد. دانشگاه فردوسی مشهد (نویسندهٔ مسئول)

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219] [Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

۱ مقدمه

در دنیای امروز، نظام بانکی یکی از ارکان اصلی سیستم‌های اقتصادی کشورها شناخته می‌شود و نقشی کلیدی در تأمین منابع مالی، مدیریت نقدینگی و تسهیل جریان سرمایه ایفا می‌کند. بانک‌ها به‌دلیل ماهیت فعالیت‌هایشان با ریسک‌های متعددی ازجمله ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی، و ریسک عملیاتی مواجه‌اند. یکی از جنبه‌های مهم در مدیریت ریسک اعتباری، رسیدگی به مطالبات مشکوک‌الوصول یا مطالبات سوخت‌شده است. مطالبات سوخت‌شده به آن دسته از بدهی‌های معوقه اشاره دارد که وصول آن‌ها توسط بانک تقریباً غیرممکن یا بسیار دشوار است. این مطالبات معمولاً به‌دلیل ناتوانی بدهکار در بازپرداخت وام‌ها و تسهیلات بانکی به‌وجود می‌آیند و درنهایت به‌عنوان بدهی‌های وصول‌نشدنی یا سوخت‌شده شناسایی می‌شوند حمیدیان و همکاران[1] (۲۰۲۳). در این میان، تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده یکی از چالش‌های جدی در نظام بانکی است. این پدیده نه‌تنها موجب انحراف از استانداردهای مالی و حسابداری می‌شود، بلکه بر ثبات مالی بانک‌ها و اعتماد عمومی به نظام بانکی تأثیرات عمیقی می‌گذارد گبادبو، آکانده و آدکونله[2]، ۲۰۲۳). مطالبات سوخت‌شده بدهی‌هایی هستند که احتمال دریافت آن‌ها از بدهکار بسیار پایین است و بانک‌ها و مؤسسات مالی برای شفافیت مالی مجبورند این مطالبات را با عنوان زیان در حسابداری ثبت کنند. بااین‌حال، برخی بانک‌ها و مؤسسات ممکن است برای بهبود شرایط مالی ظاهری خود، به‌طورعمدی این مطالبات را دستکاری یا با تأخیر ثبت کنند. تقلب در این حوزه اغلب به‌دلیل ضعف‌های موجود در سیستم‌های کنترل داخلی، فشارهای اقتصادی و مالی، و شفاف نبودن اطلاعات مالی رخ می‌دهد؛ برای مثال بانک‌ها برای پوشاندن وضعیت واقعی مالی خود یا جلوگیری از کاهش اعتماد مشتریان و سرمایه‌گذاران حسابداری مطالبات سوخت‌شده را دست‌کاری می‌کنند. این دست‌کاری‌ها به‌صورت پنهان‌سازی حجم واقعی بدهی‌های معوقه، گزارش نادرست دربارهٔ میزان وصول‌پذیری مطالبات، یا ایجاد ذخایر ناکافی برای مطالبات مشکوک‌الوصول ثبت می‌شوند(ایافخه و ریسرچ[3]، ۲۰۲۴). تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده پیامدهای گسترده‌ای برای بانک‌ها و کل اقتصاد به همراه دارد. این تقلب‌ها معمولاً تصویری غیرواقعی از وضعیت مالی بانک ارائه می‌دهند که درنهایت ممکن است به تصمیم‌گیری‌های نادرست مدیریت بانک، سرمایه‌گذاران و حتی نهادهای نظارتی منجر شود.

---

[1] Hamidian, Heidari Rameshe, Soleymanpoor, & Vision

[2] Gbadebo, Akande, & Adekunle

[3] Iyafekhe & Research

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

به‌علاوه، وقوع مکرر چنین تقلب‌هایی اعتماد عمومی به نظام بانکی را تضعیف کرده و ریسک سیستماتیک را افزایش می‌دهد. باتوجه‌به ارتباط مستقیم و غیرمستقیم بانک‌ها با سایر بخش‌های اقتصاد، بی‌ثباتی در نظام بانکی موجب گسترش بحران‌های مالی در سطح ملی و حتی بین‌المللی می‌شود(گارا و پائوسلی[1]، ۲۰۲۰). اغلب در شرایط اقتصادی ناپایدار، بانک‌ها با فشارهای زیادی برای حفظ سودآوری و افزایش شاخص‌های مالی مواجه می‌شوند. این فشارها انگیزه‌ای برای انجام تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده را فراهم می‌کند. همچنین، تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده نشان‌دهندهٔ ضعف‌هایی در سیستم‌های نظارتی و کنترل داخلی بانک‌هاست(التمیمی، وهاب، و فناوری[2]، ۲۰۲۳). مطالعات نشان داده‌اند که در برخی بانک‌ها تقلب در ثبت مطالبات سوخت‌شده امری شایع است و اغلب به دو دلیل عمده انجام می‌شود. نخست، بهبود شرایط مالی ظاهری بانک؛ بدین معنی که برخی بانک‌ها با تأخیر در ثبت مطالبات سوخت‌شده یا ارائهٔ گزارش‌های ناقص شرایط مالی خود را بهتر از واقعیت نشان می‌دهند. این کار باعث می‌شود بانک از دیدگاه ناظران و سرمایه‌گذاران عملکرد مالی بهتری داشته باشد. دوم، کاهش زیان و جذب سرمایه‌گذاران؛ یعنی برخی بانک‌ها برای جلوگیری از زیان‌های مالی سنگین و ایجاد انگیزه در سرمایه‌گذاران تقلب کرده و وضعیت واقعی مطالبات سوخت‌شده را ثبت نمی‌کنند. ممکن است این امر به‌طورموقت ارزش سهام بانک را افزایش دهد.

بااین‌حال، این رفتارها می‌تواند ریسک‌های بزرگی را به بانک‌ها تحمیل کند و به کاهش اعتماد عمومی به صنعت بانکداری منجر شود. بانک‌ها به این موضوع از دو جنبهٔ اصلی اهمیت می‌دهند.

اول، ریسک‌های قانونی و نظارتی: نهادهای نظارتی در بیشتر کشورها مقررات سخت‌گیرانه‌ای برای جلوگیری از تقلب در حسابداری وضع کرده‌اند و بانک‌ها موظف به رعایت آن‌ها هستند و در صورت رعایت‌نکردن جریمه‌های سنگین و مجازات‌هایی قانونی برای بانک‌ها در نظر گرفته می‌شود.

دوم، حفظ اعتبار و اعتماد عمومی: اعتماد عمومی به بانک‌ها از مهم‌ترین دارایی‌های آن‌هاست. تقلب در گزارش‌های مالی به‌شدت این اعتماد را تخریب کرده و سرمایه‌گذاران و سپرده‌گذاران را از بانک دور می‌کند(روی تریودی[3]، ۲۰۲۴). درزمینهٔ تقلب در حسابداری

---

[1] Gara & Pauselli

[2] Al-Tameemi, Wahhab, & Technology

[3] Roy Trivedi

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

مطالبات سوخت‌شده شکاف‌های نظری مختلفی وجود دارد که پژوهشگران را به چالش می‌کشاند. برخی از این شکاف‌ها به شرح زیر است.

شفاف نبودن در مدل‌های تقلب: بسیاری از مدل‌های موجود برای شناسایی تقلب در حسابداری برای کاربرد در بانک‌ها و مؤسسات مالی انجام نشده‌اند و درزمینهٔ بانکی تحقیقی دربارهٔ تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده صورت نگرفته است.

کمبود تحقیقات میدانی و داده‌های تجربی: بسیاری از تحقیقات صورت‌گرفته در سایر حوزه‌ها تئوری‌اند و در عمل به‌درستی آزمایش نشده‌اند؛ بنابراین در این زمینه، ارائهٔ مدلی جامع برای شناسایی و مدیریت تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده ضروری به‌نظر می‌رسد. این مدل باید توانایی شناسایی نقاط‌ضعف سیستم‌های کنترل داخلی بانک‌ها، ارزیابی تأثیر نوسانات اقتصادی بر ریسک‌های مالی، و ارائه راهکار برای افزایش شفافیت اطلاعات مالی را داشته باشد. علاوه‌براین، مدل پیشنهادی باید به‌گونه‌ای طراحی شود که تعاملات بین عوامل مختلفی مانند ضعف سیستم‌های کنترل داخلی، شفاف نبودن اطلاعات مالی، نوسانات اقتصادی، و بدهی‌های معوقه را بررسی و تحلیل کند. به‌عبارت‌دیگر، این مدل باید به بانک‌ها کمک کند تا با ایجاد سیستم نظارتی کارآمد و شفاف از بروز تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده جلوگیری کنند و در صورت وقوع، بتوانند به‌طور مؤثری با آن برخورد کنند. باتوجه‌به اهمیت موضوع، پرسش اصلی پژوهش به این صورت مطرح می‌شود که مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها از چه متغیرهایی تشکیل شده است؟

۲ مبانی نظری

باتوجه‌به اهمیت مسائل مالی و نقش کلیدی بانک‌ها در توسعهٔ اقتصادی کشورها (ترهان و پرکتیس[1]، ۲۰۲۴) ، توجه به تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها امری حیاتی به نظر می‌رسد. این پژوهش با هدف ارائهٔ مدل مناسبی برای شناسایی و مقابله با این پدیده طراحی شده است. نتایج این پژوهش می‌تواند به بهبود سیستم‌های کنترل داخلی بانک‌ها، افزایش شفافیت اطلاعات مالی، و کاهش ریسک‌های مرتبط با تقلب کمک کند. ازاین‌رو، اهمیت این پژوهش نه‌تنها در سطح بانکی، بلکه در سطح کلان اقتصادی نیز مشهود است. تقلب در حسابداری می‌تواند به‌شدت وضعیت مالی بانک‌ها را تحت‌تأثیر قرار دهد. وقتی بانک‌ها وضعیت واقعی مطالبات سوخت‌شدهٔ خود را پنهان می‌کنند یا به‌طور نادرست گزارش می‌دهند، نه‌تنها تصویر اشتباهی از سلامت مالی خود به نمایش می‌گذارند، بلکه ریسک

[1] Trehan & Practice

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

ورشکستگی یا مشکلات مالی جدی را نیز افزایش می‌دهند. ازاین‌رو، شناسایی و مقابله با تقلب در این حوزه برای حفظ ثبات و سلامت مالی بانک‌ها ضروری است (شونهاجی، ایرواندی، و سیستم ها[1]، ۲۰۲۴). اعتماد عمومی به نظام بانکی یکی از اساسی‌ترین عواملی است که به توسعهٔ اقتصادی کمک می‌کند. وقوع تقلب‌های مکرر و گسترده در حسابداری مطالبات سوخت‌شده می‌تواند به‌سرعت اعتماد مشتریان و سرمایه‌گذاران را به بانک‌ها کاهش دهد. این موضوع نه‌تنها موجب خروج سرمایه‌ها از نظام بانکی می‌شود؛ بلکه به گسترش بحران‌های مالی در سطح کلان نیز دامن می‌زند (آدا و ایندرایانی[2]، ۲۰۲۴) تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده مپجب افزایش ریسک‌های سیستماتیک می‌شود. ریسک سیستماتیک به ریسکی گفته می‌شود که کل نظام بانکی یا حتی اقتصاد یک کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد. باتوجه‌به اهمیت بانک‌ها در تأمین نقدینگی و مدیریت سرمایه، وقوع تقلب‌های گسترده می‌تواند ریسک‌های کل سیستم اقتصادی را افزایش دهد. ازاین‌رو، مقابله با تقلب در حسابداری هم به کاهش ریسک بانک‌ها و هم به کاهش ریسک سیستماتیک کمک می‌کند (سینها و مسئولیت[3]، ۲۰۲۴). تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها موضوعی پیچیده و چندوجهی است که محققان و نظریه‌پردازان مختلف از زوایای گوناگون آن را بررسی کرده‌اند. در این زمینه، چندین نظریه مطرح شده است:

۱) نظریهٔ تقلب[4]: این نظریه را دونالدکرسی[5] ارائه داده و یکی از مشهورترین نظریه‌ها درزمینهٔ تقلب‌های مالی است. نظریهٔ مثلث تقلب به سه عامل اصلی فشار (یا انگیزه)، فرصت، و توجیه اشاره می‌کند. به اعتقاد این نظریه، قرارگیری این سه عامل در کنار هم امکان وقوع تقلب را افزایش می‌دهد.

- فشار: درزمینهٔ حسابداری مطالبات سوخت‌شده، فشار می‌تواند ناشی از نیاز به گزارش‌دادن سود بیشتر، حفظ تصویر مالی مطلوب، یا جلوگیری از کاهش اعتماد عمومی به بانک باشد.
- فرصت: ضعف در سیستم‌های کنترل داخلی، شفاف نبودن گزارش‌های مالی، و نوسانات شدید اقتصادی فرصت‌های مناسبی را برای تقلب فراهم می‌کند.

---

[1] Shonhadji, Irwandi, & Systems
[2] Adha & Indrayani
[3] Sinha & Responsibility
[4] Fraud Triangle Theory
[5] Donald Cressey

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]
[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

- توجیه: فردی که درگیر تقلب می‌شود، معمولاً با توجیه‌هایی مانند «من فقط از سیستم حقم را می‌گیرم» یا «همه این کار را می‌کنند» عمل خود را توجیه می‌کند (آدا و ایندرایانی[1]، ۲۰۲۴).

۲) نظریهٔ رفتار اخلاقی[2]: نظریهٔ رفتار اخلاقی دلایل وقوع تقلب را از دیدگاه اخلاقی بررسی می‌کند. طبق این نظریه، تقلب در حسابداری زمانی رخ می‌دهد که اصول اخلاقی نادیده گرفته شوند. در محیط‌هایی که ارزش‌های اخلاقی ضعیف‌اند یا بر سودآوری به هر قیمتی تأکید می‌شود، احتمال وقوع تقلب بیشتر است. از این منظر، تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده نتیجهٔ محیطی است که کارکنان در آن حفظ تصویر مالی مطلوب بانک راحتی به قیمت نقض اصول اخلاقی مهم‌تر می‌دانند (ویلیاندینی، ماریادی، و ساینس[3]، ۲۰۲۴).

۳) نظریهٔ اطلاعات نامتقارن: این نظریه به نابرابری اطلاعاتی بین مدیران و سایر ذی‌نفعان اشاره دارد. در سیستم‌های مالی، مدیران بانک‌ها به اطلاعات داخلی دسترسی بیشتری دارند و همین موضوع آن‌ها را در موقعیتی قرار دهد که اطلاعات مالی را به نفع خود دست‌کاری کنند. درمورد حسابداری مطالبات سوخت‌شده، این نابرابری اطلاعاتی می‌تواند به گزارش‌دهی نادرست و مخفی‌کردن واقعیت‌های مالی منجر شود (مانگالا و سونی[4]، ۲۰۲۳).

۴) نظریهٔ ریسک اخلاقی: ریسک اخلاقی زمانی رخ می‌دهد که یک طرف قرارداد به‌دلیل بیمه یا پوشش‌های محافظتی به پذیرش ریسک‌های بیشتر تمایل داشته باشد. درزمینهٔ بانک‌ها، اگر مدیران احساس کنند که در صورت وقوع تقلب با پیامدهای سنگینی مواجه نمی‌شوند یا در بدترین حالت بانک به کمک دولت نجات خواهد یافت، به‌راحتی دست به تقلب می‌زنند. این نظریه نشان می‌دهد که نبود مکانیزم‌های بازدارندهٔ مؤثر موجب افزایش تقلب‌های مالی می‌شود (هانگ، کیو و مدیریت[5]، ۲۰۲۴).

۵) نظریهٔ انتخاب عقلانی: بر اساس این نظریه، افراد در هر شرایطی به دنبال حداکثرسازی منافع خود هستند و تصمیم‌گیری‌هایشان بر اساس تحلیل هزینه‌ـ فایده انجام می‌شود.

---

[1] Adha & Indrayani
[2] Ethical Behavior Theory
[3] Wiliandini, Mariadi, & Science
[4] Mangala & Soni
[5] Hung, Que, & Management

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]
[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

درزمینهٔ تقلب در حسابداری، اگر مدیران بانک‌ها تشخیص دهند که منافع حاصل از تقلب بیشتر از هزینه‌های احتمالی آن (ازجمله جریمه‌ها، ازدست‌دادن شغل، یا آسیب به اعتبار) است، احتمال وقوع تقلب افزایش می‌یابد (انسانی، ریانی و بکری[1]، ۲۰۲۳).

۳ پیشینهٔ تحقیق

زمانیان‌فر و مهدیار اسماعیلی (۱۴۰۲) تحقیقی با عنوان حاکمیت شرکتی و نقش آن در بهبود عملکرد و کاهش تقلب در بانکداری اسلامی انجام دادند. به‌طورکلی، حاکمیت شرکتی خوب و مناسب در بانک‌ها از مهم‌ترین ابزارهای جلوگیری از تقلب و فساد محسوب می‌شود. بررسی‌ها حاکی از آن است که در کشورهای مختلف و با وجود ضعف حاکمیت شرکتی، فساد و تقلب مالی افزایش‌یافته و به‌دنبال آن عملکرد بانک‌ها کاهش یافته است. پرسش مطرح‌شده در مطالعهٔ حاضر، این است که آیا با استفاده از حاکمیت شرکتی می‌توان عملکرد مالی بانک‌های جمهوری اسلامی ایران را حفظ و ارتقا بخشید و زمینهٔ تقلب را کاهش داد؟ در این مقاله، تلاش می‌شود مبانی نظری و دانشی حاکمیت شرکتی، بهبود عملکرد، تقلب، و اهمیت هیئت نظارت شرعی ارائه شود.

بررسی‌ها حاکی از آن است ایجاد سازوکار حاکمیت شرکتی مناسب و قوی در بانک‌ها احتمالاً انگیزه‌ای برای مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی و تأمین مالی به شکلی مناسب را به همراه خواهد داشت و راه‌حلی برای جلوگیری از تقلب محسوب می‌شود. علاوه بر این، حاکمیت شرکتی به‌طور قابل‌توجهی بر عملکرد بانک‌های اسلامی تأثیر می‌گذارد.

اعیانی و نعمتی (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان کشف تقلب در داده‌های بانکی انجام دادند. وجود سیستم تشخیص کلاهبرداری برای حفظ قابلیت اطمینان در سیستم پرداخت ضروری است. در یک شعبهٔ بانک بسیاری از معاملات به‌طور همزمان انجام می‌شود، بنابراین یک سیستم تشخیص کلاهبرداری باید بین معاملهٔ مشروع، کلاهبرداری مشکوک، و معاملهٔ نامشروع تمایز قائل شود. امروزه تکنیک‌های مدرن و جدیدی برای این منظور و تشخیص کارت‌های اعتباری مختلف در معاملات جعلی وجود دارد؛ مثلا شبکهٔ عصبی، هوش مصنوعی، شبکهٔ بیزی، داده کاوی، سیستم ایمنی مصنوعی، الگوریتم سیستم نزدیک‌ترین همسایه K، درخت تصمیم، اساس منطق فازی، بردار پشتیبانی ماشین، ماشین یادگیری، برنامه نویسی ژنتیک ،و غیره. هدف این مطالعه ارائهٔ مدل کشف کلاهبرداری مالی بهینه با ترکیب انتخاب ویژگی و طبقه‌بندی فراگیری ماشینی است. مطالعه اعیانی و نعمتی نشان داد

[1] Insani, Riani, & Bakri

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

که جنگل تصادفی از چهار روش دیگر بهتر عمل کرده است. درمورد دو روش انتخاب ویژگی، Xgboost عملکرد بهتری داشت. و طبق تحقیق ما، ۲ یا ۵ متغیر برای مدل‌های این مقاله قابل‌قبول‌ترند.

رئیسی و همکاران (۱۳۹۸) تحقیقی با عنوان ارائهٔ الگویی برای شناسایی عوامل خطر مؤثر بر وقوع تقلب در بانک‌ها (مطالعهٔ موردی: بانک رسالت استان اصفهان) صورت دادند. این پژوهش در ۱۳۹۶ با هدف شناسایی عوامل خطر مؤثر بر وقوع تقلب در بانک‌های رسالت استان اصفهان انجام گرفت. روش پژوهش بر مبنای هدف از نوع کاربردی، از حیث روش به‌دست‌آوردن داده‌ها از نوع توصیفی‌پیمایشی بوده و داده‌ها از طریق‌پرسش نامه به روش دلفی گردآوری شدند. کارشناسان سیستم‌های اطلاعات رایانه‌ای حسابداری، کارشناسان ادارهٔ کل و حوزهٔ مالی بازرسی و حسابرسی داخلی در سرپرستی و شعب بانک‌های رسالت در استان اصفهان نیز جامعهٔ آماری پژوهش را تشکیل دادند. تجزیه‌وتحلیل اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار SmartPLS انجام پذیرفت. یافته‌های پژوهش حاکی از تأثیر مثبت و معنادار عوامل خطر مرتبط با ثبات مالی و کنترل‌های داخلی و استانداردهای لازم‌الاجرا بر وقوع تقلب در بانک‌های رسالت استان اصفهان بود. بر همین اساس، برای تشخیص وقوع تقلب باید روی ثبات مالی و کنترل‌های داخلی و استانداردهای لازم‌الاجرا در بانک‌ها تمرکز کرده و برای بهبود آن‌ها گام برداشت.

باقری باباکندی (۱۳۹۵) تحقیقی با عنوان تقلب در بانک‌ها و مؤسسات مالی انجام داد. در سال‌های اخیر باتوجه‌به گسترش فنّاوری‌های مرتبط با نرم‌افزار و فنّاوری اطلاعات، ارائهٔ خدمات بانکی به مشتریان با کیفیت و سرعت بالاتری انجام می‌پذیرد و همه‌روزه افق‌های جدیدی پیش روی بانک‌ها و مؤسسات مالی برای ارائهٔ خدمات بیشتر و هرچه بهتر به مشتریان قرار می‌گیرد. پیچیدگی سازمان‌ها و تراکنش‌ها باعث افزایش فرصت برای استفاده‌های سودجویانه و تقلب‌آمیز شده است. در این پژوهش به چگونگی شکل‌گیری تقلب درون‌سازمانی در سطح کارکنان و مدیریت و برون‌سازمانی در سطح شرکت‌های خدمات مالی اشاره شده است. سازوکارهای معرفی‌شده در نوشتار حاضر در برآورد خطر تقلب و کشف تقلب در مؤسسات، می‌تواند مقامات نظارتی و حسابرسان داخلی را با ضرورت طراحی راهکارهایی به‌منظور پیشگیری و کشف تقلب و همچنین گسترهٔ راهکارهای بالقوه در این زمینه آشنا کند.

سینها[1] (۲۰۲۴) تحقیقی با عنوان مدیریت ریسک تقلب در بانک ها: مروری بر شکست‌ها و بهترین شیوه‌ها انجام داد. کلاهبرداری‌های بانکی یکی از بارزترین انواع جرائم یقه‌سفید

[1] Sinha

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

است. این تقلب‌ها بر شهرت بانک و همچنین، پایداری مالی آن تأثیر می‌گذارد. این تحقیق متضمن کلاهبرداری‌هایی است که در بانک‌ها اتفاق می‌افتد و دلایل عدم‌موفقیت بانک‌ها در جلوگیری از این‌گونه تقلب‌ها را شناسایی می‌کند. نویسنده بهترین شیوه‌ها را برای توسعهٔ چهارچوب‌های پیشگیری از تقلب معرفی می‌کند و بر اهمیت حاکمیت شرکتی در جلوگیری از این‌گونه تقلب‌ها تأکید دارد. بهترین شیوه‌ها و روندهای آتی نیز شناسایی شده‌اند که برای پیشگیری و کشف تقلب‌های بانکی مهم‌اند.

مدیاواتی[1] (۲۰۲۴) تحقیقی با عنوان تقلب در صورت‌های مالی بانک‌های اسلامی اندونزی صورت داد. در این مطالعه، برخی از ویژگی‌های نهادی بررسی شده است که پتانسیل تنظیم وقوع تقلب در صورت‌های مالی (FSF) را دارند. داده‌ها به‌صورت کمّی جمع‌آوری شده و از نمونه‌ای شامل ۱۱ بانک تجاری اسلامی استفاده شد که در اندونزی مشغول به‌کار بودند. دورهٔ رصدی بین ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۲ بود. مشخص شد که برخی از ویژگی‌های هیئت نظارت شرعی (SSB) این بانک‌ها ازجمله سطح دانش، اندازهٔ هیئت‌مدیره، و تعداد جلسات آن‌ها و شفافیت دارای پتانسیل کاهش تقلب در صورت‌های مالی (FSF) هستند. علاوه بر این، ترکیب کمیتهٔ حسابرسی و اعتبار درک‌شدهٔ حسابرسان خارجی نیز بر مدیریت مؤثر تقلب در صورت‌های مالی اثر می‌گذارد. این مطالعه هیچ تأثیر موجهی از ساختار هیئت‌مدیرهٔ کمیسیون بر ثبات مالی شرکت (FSF) شناسایی نکرد. یک کشف اضافی مربوط به سه ویژگی SSB بود که در این مطالعه بررسی شد. مهم‌ترین عوامل موثر بر تنظیم تقلب در صورت‌های مالی، دانش تخصصی و مهارت در حسابداری مالی هیئت نظارت شرعی است

هانگ و تی کیو[2] (۲۰۲۴) تحقیقی با نام عوامل مؤثر بر توانایی کشف تقلب حسابداری حسابرسان داخلی در بانک‌های تجاری ویتنامی انجام دادند. این مطالعه برای بررسی تأثیر عوامل بر توانایی کشف تقلب حسابداری حسابرسان داخلی در بانک‌های تجاری ویتنامی انجام شد. با استفاده از روش‌های تحقیق کمّی، از ۲۴۲ حسابرس داخلی در ۳۴ بانک تجاری ویتنامی بین دسامبر ۲۰۲۳ تا فوریه ۲۰۲۴ نظرسنجی شد. نتایج رگرسیون نشان داد که عوامل به ترتیب تأثیر کاهش می‌یابند؛ ازجمله: ظرفیت حسابرس داخلی، منابع و فنّاوری، ارتباط و همکاری، سیستم کنترل داخلی، فرهنگ سازمانی، و محیط اقتصادی و قانونی. بر اساس این یافته‌ها، این مطالعه برای بهبود توانایی حسابرسان داخلی در بانک‌های تجاری ویتنامی برای کشف تقلب به ذی‌نفعان تعدادی توصیه ارائه کرده است .

---

[1] Mediawati

[2] Hung et al

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

با بررسی پیشینهٔ تحقیق داخلی و خارجی مشخص شد که تاکنون به ارائه و اعتبارسنجی مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها به روش داده بنیاد[1] پرداخته نشده است. بسیاری از تحقیقات موجود برای شناسایی تقلب در حسابداری و برای کاربرد در بانک‌ها و مؤسسات مالی انجام نشده‌اند و درزمینهٔ بانکی تحقیقی در خصوص تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده صورت نگرفته است. همچنین، بسیاری از تحقیقات صورت‌گرفته تئوری‌اند و در عمل به‌درستی آزمایش نشده‌اند. بنابراین در این زمینه، ارائهٔ مدلی جامع برای شناسایی و مدیریت تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده ضروری به نظر می‌رسد. در این پژوهش بسترها، راهبردها، و پیامدهای مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها ارائه و اعتباریابی شده است. از این نظر، پژوهش ارائه‌شده در این حوزه جامع به نظر می‌رسد.

۴ روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از جهت شناسایی ابعاد مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها که به‌وسیلهٔ نظریهٔ داده بنیاد حاصل شده جزء پژوهشهای کیفی و بنیادی است. این روش تحقیق کیفی به پژوهشگران اجازه می‌دهد از داده‌ها به‌صورت مستقیم و بدون پیش‌فرض‌های نظری به مدلی برسند که به‌طورویژه و واقعی با مسئلهٔ تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده همخوانی دارد. پژوهش دربارهٔ تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده با موضوعی چندبعدی و پیچیده مواجه است. در این زمینه، عوامل مختلفی نقش دارند. استفاده از گراندد تئوری به محقق اجازه می‌دهد تا از دل داده‌ها و بدون اتکا به فرضیات و چهارچوب‌های نظری قبلی، این پیچیدگی را شناسایی کرده و مدل دقیقی ارائه دهد. همچنین، در موضوع تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده شکاف‌های نظری زیادی وجود دارد و چهارچوب‌های تئوریک قبلی قادر به پوشش‌دادن تمام ابعاد این مسئله نیستند. با استفاده از گراندد تئوری، پژوهشگر می‌تواند بر اساس داده‌های میدانی به ساختارهای جدید و منحصربه‌فردی دست یابد.

از جهت بررسی روابط بین متغیرها و آزمون الگوی حاصل از مرحلهٔ اول و به لحاظ امکان به‌کارگیری نتایج تحقیق پس از آزمون ارتباط بین متغیرها، مطالعهٔ حاضر میان تحقیقات کمّی و کاربردی[2] قرار می‌گیرد. استراتژی پژوهش از لحاظ بعد کیفی، داده‌بنیاد و از لحاظ بعد

[1] Grounded theory
[2] Applied

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]
[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

کمّی، پیمایشی است. این پژوهش از لحاظ پارادایمی از بعد کیفی برساخت‌گرایی (تفسیری) و از بعد کمّی، اثبات‌گرایی است. همچنین، تحقیق حاضر از جهت تعیین ویژگی‌های مؤثر، از نوع تحقیقات اکتشافی و از جهت تعیین روابط بین متغیرها و کاربرد آن در حوزهٔ اجرایی، توصیفی است. از نظر نوع داده‌ها نیز، این کار پژوهشی تلفیقی[1] به حساب می‌آید.

جامعهٔ آماری پژوهش در بخش کیفی اساتید و خبرگان حسابداری نظام بانکی کشور و متخصصین امر با حداقل ۱۵ سال سابقهٔ کاری و حداقل مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد را باتوجه‌به تخصصی‌بودن موضوع شامل می‌شود و در بخش کمّی، جامعهٔ آماری پژوهش کارکنان نظام بانکی کشور بودند. حجم نمونه در مطالعاتی که با روش کیفی و مصاحبه انجام می‌شوند معمولاً بین ۵ تا ۲۵ نفر توصیه شده است (شفیعی و تات، ۱۳۹۹). به‌علاوه، برای نمونه‌گیری بخش کیفی از روش‌های غیراحتمالی و هدفمند و از فرایند نمونه‌گیری نظری[2] استفاده شده است (محمدپور، ۱۳۹۲) و فرایند مصاحبه در تحلیل کیفی تا رسیدن به اشباع نظری ادامه پیدا کرد. براین‌اساس، ۱۴ نفر در بخش کیفی شرکت کردند. در بخش کمّی، باتوجه‌به تعداد جامعهٔ آماری که نامحدود در نظر گرفته شد، با درنظرگرفتن جدول مورگان تعداد ۳۸۴ نفر به‌عنوان اعضای نمونه انتخاب شدند و با روش نمونه‌گیری در دسترس پرسش‌نامه توزیع و جمع‌آوری شد. برای گردآوری داده‌های پژوهش در بخش کیفی از مصاحبه استفاده شده است. ازآنجاکه مطالعات کیفی با هدف اکتشافی و طراحی الگو انجام می‌شوند، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته مناسب‌ترند. در این تحقیق نیز مصاحبهٔ نیم‌ساختارمند با خبرگان صورت گرفت. در بخش کمّی، به‌وسیلهٔ پرسش‌نامهٔ محقق از بخش کیفی، اطلاعات لازم برای آزمون فرضیات جمع‌آوری شد. برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها در بخش کیفی از روش گراندد تئوری و نرم‌افزار MaxQDA و در بخش کمّی از مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS بهره گرفته شد.

۵ یافته‌های پژوهش

بخش کیفی این مطالعه بر اساس دیدگاه ۱۴ نفر از خبرگان حوزهٔ موردمطالعه انجام شده است. از نظر جنسیت، ۱۱ نفر مرد بودند و ۳ نفر نیز زن. از نظر سنی، یک نفر کمتر از ۴۰ سال سن داشت، ۵ نفر بین ۴۱ تا ۴۵ سال سن داشتند، و ۸ نفر نیز بالای ۴۵ سال بودند. از

[1] Mix method
[2] Theoretical sampling

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]
[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

نظر تحصیلات، ۴ نفر از خبرگان تحصیلات کارشناسی ارشد داشته و ۱۰ نفر دکتری داشتند. درنهایت، ۴ نفر بین ۱۰ تا ۲۰ سال سابقهٔ کاری داشتند و ۱۰ نفر نیز بالای ۲۰ سال.

برای شناسایی ابعاد مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها مصاحبه‌های تخصصی نیم‌ساخت‌یافته با خبرگان صورت گرفت. در این مرحله، پیش از شروع مصاحبه ده سؤال باز در نظر گرفته شد و در طول فرایند مصاحبه این پیش‌بینی در نظر گرفته شد که پرسش‌های جدیدی نیز مطرح شود. برای اینکه پژوهشگر با عمق و گسترهٔ محتوایی داده‌ها آشنا شود داده‌ها به‌صورت فعال (جست‌وجوی معانی و الگوها) مکرر خوانده شدند.

نتایج مصاحبه‌ها با روش داده‌بنیاد مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت و برای این منظور متن مصاحبه‌ها چندین بار مطالعه و مرور شد. برای انجام پژوهش داده‌بنیاد از «رهیافت نظام‌مند» استفاده شد که به نام اثر استراوس و کوربین (۱۹۹۸)شناخته می‌شود. با انجام مصاحبه از طریق نمونه‌گیری نظری پس از کدگذاری اولیهٔ متن مصاحبه‌ها، استخراج مفاهیم و مقوله‌ها صورت گرفت. متن مصاحبه‌ها ۱۵۹۰۲ کلمه و ۳۱۲۴ کلمه با حداقل ۳ کاراکتر بود. با انجام کدگذاری اولیه در کدگذاری باز در مجموع ۴۳۷ کد شناسایی شد که با غربالگری کدهای اولیه به ۵۴ مفهوم رسیدیم. در تحقیقات کیفی، معیار متوقف ردن روند مصاحبه و تحلیل آن دستیابی به «کفایت نظری» یا دستیابی به اشباع بود. به‌عبارت‌دیگر، طولانی‌شدن تحقیقات موجب تغییر در مفاهیم یا مقوله‌های ظهوریافته در طول تحقیق نمی‌شد. از اواخر مصاحبهٔ سیزدهم تا پایان مصاحبهٔ چهاردهم، در مفاهیم و مقوله‌های شکل‌گرفته در طول تحقیق (ازجمله ایجاد یا اصلاح) تغییری ایجاد نشد که به معنای تحقق معیار «کفایت نظری» است. کدهای باز باهم گروه‌بندی شدند و سپس کدهای متمرکز تدوین شدند. مفاهیم در قالب ۸ مقولهٔ اصلی در کدگذاری متمرکز طبقه‌بندی شدند که مفاهیم و مقوله‌های اصلی مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها مستخرج از مصاحبه‌ها به روش داده‌بنیاد در جدول ۱ ارائه شده است:

در پژوهش حاضر برای تمام مقوله‌های تحقیق، جملات مصاحبه و مفهوم مستخرج از آن ارائه شده است.

مقولهٔ ضعف سیستم‌های کنترل داخلی

۱) ضعف نظارت و بازبینی

متأسفانه، سیستم نظارتی فعلی بسیار ضعیف عمل می‌کند و بسیاری از موارد بدون بررسی دقیق تصویب می‌شوند؛ همین مسئله باعث شده که بسیاری از تقلب‌ها کشف‌نشده باقی بمانند.

۲) فقدان سیاست‌های مدون کنترل داخلی

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

ما هنوز سیاست‌های مشخص و مکتوبی برای کنترل داخلی نداریم و همین نبود استانداردهای واضح، فرایندهای کنترل را در بانک به‌شدت تحت تأثیر قرار داده است.

۳) پایین‌بودن سطح فنّاوری کنترلی

فنّاوری ما برای نظارت و کنترل قدیمی است و بسیاری از فرایندها هنوز دستی انجام می‌شود که ریسک اشتباه و تقلب را بالا می‌برد.

۴) نبود سیستم‌های هشداردهنده

اگر ما سیستم‌های هشداردهندهٔ مناسب داشتیم، بسیاری از موارد مشکوک به‌سرعت شناسایی می‌شدند و جلوی تقلب‌ها در همان مراحل ابتدایی گرفته می‌شد.

۵) کم‌توجهی به حسابرسی داخلی

حسابرسی داخلی بیشتر جنبهٔ تشریفاتی پیدا کرده است و معمولاً به گزارش‌های حسابرسی داخلی چندان توجهی نمی‌شود و به‌ندرت اقداماتی واقعی براساس آن انجام می‌شود.

۶) نقص در مستندسازی فرایندها

مستندسازی فرایندها ناقص است و بعضاً حتی وجود ندارد؛ درنتیجه، پیگیری و شفافیت در عملیات مالی به‌درستی انجام نمی‌شود و مشکلاتی جدی ایجاد می‌کند.

۷) آموزش‌های کم برای کنترل داخلی

کادر مالی و حسابرسی بانک آموزش‌های لازم برای کنترل داخلی را ندیده‌اند و همین باعث شده به علائم اولیهٔ تقلب یا اشتباه حساسیت کافی نداشته باشند.

مقولهٔ شفاف‌نبودن اطلاعات مالی

۱) گزارش‌دهی ناقص

ارائه‌ندادن گزارش‌های دقیق و به‌موقع باعث کاهش اعتماد به عملکرد نظام بانکی شده است.

۲) ابهام اطلاعات مالی

اطلاعات مالی ارائه‌شده توسط برخی بانک‌ها به‌دلیل ابهام، امکان تصمیم‌گیری صحیح را از ذی‌نفعان می‌گیرد.

۳) عدم‌افشای برخی اطلاعات کلیدی

بانک‌ها با افشانکردن اطلاعات کلیدی شفافیت مالی خود را زیر سؤال می‌برند.

۴) تأخیر در ارائهٔ گزارش‌های مالی

تأخیر در ارائهٔ گزارش‌های مالی از سوی بانک‌ها موجب ازدست‌دادن اعتماد مشتریان شده است.

۵) رعایت‌نکردن استانداردهای گزارش‌دهی مالی

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

رعایت‌نکردن استانداردهای گزارش‌دهی مالی موجب ایجاد ناهماهنگی در نظام نظارت بر بانک‌ها شده است.

۶) دست‌کاری و تغییر ارقام مالی

بانک‌ها با دست‌کاری ارقام مالی سعی در پنهان‌کردن مشکلات ساختاری خود دارند.

۷) پنهان‌کاری در حسابداری

پنهان‌کاری در حسابداری برخی بانک‌ها باعث افزایش بی‌اعتمادی عمومی شده است.

مقولهٔ نوسانات اقتصادی شدید

۱) تورم شدید

افزایش تورم باعث کاهش ارزش سپرده‌های بانکی مشتریان شده است.

۲) تغییرات ناگهانی نرخ ارز

تغییرات ناگهانی نرخ ارز باعث زیان مالی گسترده برای بانک‌ها و مشتریان شده است.

۳) بی‌ثباتی در بازار سرمایه

بی‌ثباتی در بازار سرمایه باعث کاهش سرمایه‌گذاری در نظام بانکی شده است.

۴) تغییرات غیرمنتظره در محیط اقتصادی

تغییرات غیرمنتظرهٔ اقتصادی در روند تأمین مالی بانک‌ها اختلال ایجاد کرده‌اند.

۵) تحریم فراگیر

تحریم‌های فراگیر باعث قطع ارتباطات مالی بین‌المللی بانک‌ها شده است.

۶) محدودیت‌های مالی بین‌المللی

بانک‌ها به‌دلیل محدودیت‌های مالی بین‌المللی نمی‌توانند عملیات انتقال وجه را انجام دهند.

۷) عدم‌امکان انتقال وجه

تحریم‌ها باعث شده‌اند بانک‌ها در انتقال وجه با مشکلاتی جدی مواجه شوند.

مقولهٔ بدهی‌های معوقه بالا

۱) عدم‌بازپرداخت بدهی‌های بانکی

عدم‌بازپرداخت بدهی‌های کلان منابع مالی بانک‌ها را تحت فشار قرار داده است.

۲) تأخیر در دریافت مطالبات از مشتریان

تأخیر در وصول مطالبات از مشتریان نقدینگی بانک‌ها را به شدت کاهش داده است.

۳) عدم‌مدیریت صحیح بدهی‌ها

مدیریت ضعیف بدهی‌ها باعث افزایش زیان انباشته در بانک‌ها شده است.

۴) فقدان استراتژی مناسب بازپرداخت

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

نبود یک استراتژی مؤثر برای بازپرداخت بدهی‌ها موجب افزایش مطالبات غیرجاری شده است.

۵) برخورد نامناسب با دانه‌درشت‌ها

عدم‌برخورد قاطع با بدهکاران کلان باعث تشدید مشکلات مالی بانک‌ها شده است.

مقولهٔ تقلب درحسابداری مطالبات سوخت‌شده

۱) تحریف در گزارش مطالبات سوخت‌شده

بانک‌ها با تحریف اطلاعات مطالبات سوخت‌شده وضعیت واقعی خود را پنهان می‌کنند.

۲) ثبت نادرست مطالبات

ثبت نادرست مطالبات باعث افزایش ابهام در صورت‌های مالی بانک‌ها شده است.

۳) عدم‌شناسایی به‌موقع مطالبات سوخت‌شده

شناسایی دیرهنگام مطالبات سوخت‌شده مانع اصلاح به‌موقع سیاست‌های مالی می‌شود.

۴) تغییر عمدی در وضعیت مطالبات

تغییر عمدی وضعیت مطالبات باعث گمراهی نهادهای نظارتی می‌شود.

۵) کاهش مصنوعی مطالبات سوخت‌شده

کاهش مصنوعی مطالبات سوخت‌شده تصویر غلطی از وضعیت مالی بانک‌ها ارائه می‌دهد.

۶) گزارش‌دهی نادرست از میزان مطالبات سوخت‌شده

گزارش‌های نادرست دربارهٔ مطالبات سوخت‌شده موجب ضعف در سیاست‌گذاری بانکی شده است.

۷) پنهان‌کردن مطالبات سوخت‌شده

پنهان‌کردن مطالبات سوخت‌شده از سوی بانک‌ها باعث زیان بلندمدت نظام بانکی شده است.

۸) استفاده از حساب‌های موقت برای پنهان‌کردن مطالبات سوخت‌شده

برخی بانک‌ها با استفاده از حساب‌های موقت مطالبات سوخت‌شده را پنهان می‌کنند.

مقولهٔ تخریب وجههٔ نظام بانکی

۱) کاهش اعتماد به نظام بانکی

رفتار غیرشفاف بانک‌ها باعث کاهش اعتماد عمومی به نظام بانکی شده است.

۲) افزایش نارضایتی مردم از بانک‌ها

نارضایتی مردم از عملکرد بانک‌ها خروج سپرده‌های بانکی را به همراه داشته است.

۳) کاهش مقبولیت نظام بانکی

مقبولیت نظام بانکی به‌دلیل ضعف در خدمات و شفافیت کاهش یافته است.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

۴) کاهش اطمینان عمومی
شفاف‌نبودن عملیات بانکی موجب کاهش اطمینان عمومی شده است.
۵) کاهش اعتماد به دولت
ضعف نظام بانکی اعتماد مردم به دولت را نیز تحت تأثیر قرار داده است.
۶) افشاگری‌های منفی
افشاگری‌های منفی دربارهٔ عملکرد بانک‌ها به‌شدت اعتبار آن‌ها را تحت تأثیرقرار داده است.

مقولهٔ بحران‌های بانکی

۱) سوءمدیریت بانکی
سوءمدیریت در بانک‌ها عامل اصلی افزایش مشکلات مالی و زیان‌های انباشته است.
۲) ورشکستگی بانک‌ها
سوءمدیریت و نبود کافی ورشکستگی بانک‌ها را تسریع کرده است.
۳) ناکارآمدی بانک‌ها
ناکارآمدی بانک‌ها باعث کاهش توان رقابتی آن‌ها در بازار مالی شده است.
۴) خروج سرمایه
بی‌اعتمادی به بانک‌ها منجر به خروج سرمایه‌های کلان از نظام بانکی شده است.
۵) کاهش دارایی بانک‌ها
زیان‌های مالی پیوسته موجب کاهش دارایی‌های بانکی در طول زمان شده است.

مقولهٔ عدم‌ثبات نظام مالی کشور

۱) بی‌ثباتی بازارهای مالی
بی‌ثباتی در بازارهای مالی توان تأمین مالی بانک‌ها را به‌شدت کاهش داده است.
۲) کاهش رشد اقتصادی
ضعف در تأمین مالی نظام بانکی رشد اقتصادی کشور را محدود کرده است.
۳) عدم‌تأمین مالی
بانک‌ها به‌دلیل مشکلات نقدینگی توان تأمین مالی پروژه‌های بزرگ را ندارند.
۴) عدم‌اشتغال‌زایی مناسب
ناکارآمدی بانک‌ها در تأمین مالی باعث کاهش فرصت‌های اشتغال‌زایی شده است.
۵) بی‌ثباتی اقتصادی
ضعف نظام بانکی به بی‌ثباتی اقتصادی در سطح کلان دامن زده است.
۶) افزایش نابرابری

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]
[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

ضعف بانک‌ها در ارائهٔ خدمات بهینه، شکاف طبقاتی را افزایش داده است.

۷) ناترازی اقتصادی

ناترازی در نظام بانکی به اختلال در ساختار اقتصادی کشور منجر شده است.

۸) عدم‌شکوفایی اقتصادی

ضعف نظام بانکی مانع شکوفایی اقتصادی در سطح کلان شده است.

۹) رکود اقتصادی

ناکارآمدی بانک‌ها در حمایت از تولید باعث افزایش رکود اقتصادی شده است.

جدول ۱

مفاهیم و مقوله‌های اصلی مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها

مفهوم	مقوله
ضعف نظارت و بازبینی، فقدان سیاست‌های مدون کنترل داخلی، پایین‌بودن سطح فنّاوری کنترلی، نبود سیستم‌های هشداردهنده، کم‌توجهی به حسابرسی داخلی، نقص در مستندسازی فرایندها، آموزش‌های پایین برای کنترل داخلی.	ضعف سیستم‌های کنترل داخلی
گزارش‌دهی ناقص، ابهام اطلاعات مالی، عدم‌افشای برخی اطلاعات کلیدی، تأخیر در ارائهٔ گزارش‌های مالی، عدم‌رعایت استانداردهای گزارش‌دهی مالی، دست‌کاری و تغییر ارقام مالی، پنهان‌کاری در حسابداری.	عدم شفافیت اطلاعات مالی
تورم شدید، تغییرات ناگهانی نرخ ارز، بی‌ثباتی در بازار سرمایه، تغییرات غیرمنتظره در محیط اقتصادی، تحریم فراگیر، محدودیت‌های مالی بین‌المللی، نبود امکان انتقال وجه.	نوسانات اقتصادی شدید
عدم‌بازپرداخت بدهی‌های بانکی، تأخیر در دریافت مطالبات از مشتریان، عدم‌مدیریت صحیح بدهی‌ها، فقدان استراتژی مناسب بازپرداخت، برخوردنکردن با دانه‌درشت‌ها.	بدهی‌های معوقه بالا
تحریف در گزارش مطالبات سوخت‌شده، ثبت نادرست مطالبات، عدم‌شناسایی به‌موقع مطالبات سوخت‌شده، تغییر عمدی در وضعیت مطالبات، کاهش مصنوعی مطالبات سوخت‌شده، گزارش‌دهی نادرست از میزان مطالبات سوخت‌شده، پنهان‌کردن مطالبات سوخت‌شده، استفاده از حساب‌های موقت برای پنهان‌کردن مطالبات سوخت‌شده.	تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده
کاهش اعتماد به نظام بانکی، افزایش نارضایتی مردم از بانک‌ها، کاهش مقبولیت نظام بانکی، کاهش اطمینان عمومی، کاهش اعتماد به دولت، افشاگری‌های منفی.	تخریب وجههٔ نظام بانکی
سوءمدیریت بانکی، ورشکستگی بانک‌ها، ناکارآمدی بانک‌ها، خروج سرمایه، کاهش دارایی بانک‌ها.	بحران‌های بانکی
بی‌ثباتی بازارهای مالی، کاهش رشد اقتصادی، عدم‌تامین مالی، عدم‌اشتغال‌زایی مناسب، بی‌ثباتی اقتصادی، افزایش نابرابری، ناترازی اقتصادی، عدم‌شکوفایی اقتصادی، رکود اقتصادی.	عدم‌ثبات نظام مالی کشور

سپس کدهای محوری با هم تنظیم شدند و ارتباط آن‌ها با یکدیگر به‌وسیلهٔ روش مدل‌سازی ساختاری ـ تفسیری مشخص شد.

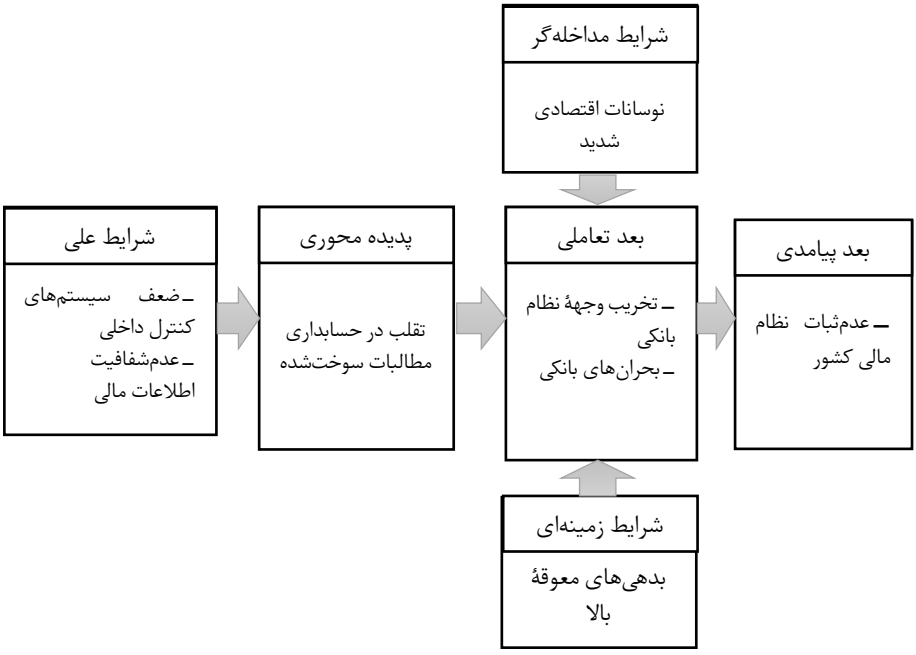
[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

این ماتریس توسط خبرگان و متخصصان فرایند محوری تکمیل شد. اطلاعات حاصله بر اساس متد مدل‌سازی ساختاری تفسیری جمع‌بندی و ماتریس خودتعاملی ساختاری نهایی تشکیل شد. در گروه‌بندی مقوله‌ها یک صورت‌بندی دربارهٔ بسترها، فرایندها و پیامدها، و ارتباط بین مقوله‌های پژوهش انسجام می‌یابد که در این پژوهش بسترها، فرایندها، و پیامدها عبارت‌اند از: مقوله‌های ضعف سیستم‌های کنترل داخلی، شفاف‌نبودن اطلاعات مالی، نوسانات اقتصادی شدید، بدهی‌های معوقهٔ بالا. همچنین، فرایند مقوله‌های تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی شناسایی شد. پیامد مدل ارائه‌شده نیز عدم‌ثبات نظام مالی کشور شناسایی شد.

پس از بررسی مقوله‌ها از جنبه‌های مختلف و تعیین ارتباط بین مقوله‌ها در سطوح مختلف و مسیریابی شرطی، مرحلهٔ کدگذاری محوری به پایان رسید تا در گام نهایی تحلیل، کدگذاری گزینشی، خلق نظریه، و مدل نهایی انجام شود. در کدگذاری گزینشی مقولهٔ هستهٔ تحقیق تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده تشخیص داده شد.

همچنین، شکل مدل پارادایمی حاصل از یافته‌های کیفی تحقیق در زیر آورده شده است:

شکل ۱. مدل پارادایمی

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

در بخش کمّی به اعتبارسنجی مدل پارادایمی حاصل از بخش کیفی پرداخته شد. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونهٔ آماری در بخش کمّی در جدول زیر قابل‌مشاهده است:

جدول ۲

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی در بخش کمّی

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی		فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۲۹۱	۷۵/۸
	زن	۹۳	۲۴/۲
سن	زیر ۳۰ سال	۸	۲/۱
	۳۱ـ۴۰	۷۴	۱۹/۳
	۴۱ـ۵۰	۲۰۳	۵۲/۹
	بالای ۵۰ سال	۹۹	۲۵/۸
تحصیلات	فوق دیپلم	۱۳	۳/۴
	لیسانس	۱۴۹	۳۸/۸
	فوق‌لیسانس	۲۰۰	۵۲/۱
	دانشجوی دکتری و بالاتر	۲۲	۵/۷
سابقهٔ کاری	زیر ۵ سال	۲۲	۵/۷
	۵ـ۱۰	۷۶	۱۹/۸
	۱۱ـ۱۵	۸۵	۲۲/۱
	۱۶ـ۲۰	۱۴۴	۳۷/۵
	بالای ۲۰ سال	۵۷	۱۴/۸
	کل	۳۸۴	۱۰۰٪

برای ارزیابی پایایی پرسش‌نامه که حاصل مصاحبه با خبرگان در بخش کیفی بود و از مفاهیم بیان‌شده در خصوص هر متغیر استخراج شد (جدول۱) از ضریب آلفای کرونباخ و ضریب پایایی ترکیبی استفاده شد. این ضریب برای کل پرسش‌نامه ۰/۹۱۱ به‌دست آمد. علاوه بر این، برای تک‌تک متغیرها نیز آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی محاسبه شد که مقدار همگی بالاتر از ۰/۷ بود (جدول۳) و نشان از پایایی پرسش‌های هر عامل دارد. جهت تخمین اعتبار،

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

پرسش‌نامهٔ تحقیق میان ۱۵ نفر از خبرگان توزیع و سپس با استفاده از سنجش شاخص روایی محتوا CVI و نسبت روایی محتوا CVR موردبررسی و تأیید قرار گرفت.[۱]

در تحلیل عاملی اکتشافی با نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس، میزان ارتباط هر متغیر با سازهٔ مربوطه بیش از ارتباط آن متغیر با دیگر سازه‌ها بود که نشان از وجود روایی واگرا[۲] دارد. همچنین، ضریب شاخص KMO ۰/۸۷۲ به‌دست آمد که به معنای کافی‌بودن تعداد نمونه برای تحلیل عاملی است. برای سنجش روایی همگرا و روایی تشخصی نیز از تحلیل عاملی در نرم‌افزار PLS استفاده شد (شفیعی و تات، ۱۳۹۹). مقدار تمام بارهای عاملی پرسش‌ها و همین‌طورمیانگین واریانس استخراج‌شدهٔ هر مفهوم طبق جدول ۳ بزرگ‌تر از ۰/۵ بوده که به‌معنای وجود روایی همگرا[۳] است.

جدول ۳

متغیرهای اصلی تحقیق و روایی و پایایی

	Cronbach's Alpha	rho_A	Composite Reliability	Average Variance Extracted (AVE)	R Square
بحران‌های بانکی	۰/۸۴	۰/۸۵	۰/۹۰	۰/۶۸	۰/۵۱
تخریب وجههٔ نظام بانکی	۰/۸۶	۰/۸۶	۰/۹۰	۰/۶۴	۰/۶۴
تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده	۰/۸۹	۰/۸۹	۰/۹۲	۰/۶۵	۰/۳۲
بدهی‌های معوقهٔ بالا	۰/۷۵	۰/۷۷	۰/۸۳	۰/۵۰	–
ضعف سیستم‌های کنترل داخلی	۰/۸۸	۰/۸۸	۰/۹۱	۰/۶۳	–
نوسانات اقتصادی شدید	۰/۷۳	۰/۷۹	۰/۸۲	۰/۵۰	–
عدم‌شفافیت اطلاعات مالی	۰/۸۸	۰/۸۹	۰/۹۱	۰/۶۸	–
عدم‌ثبات نظام مالی کشور	۰/۸۱	۰/۸۲	۰/۸۶	۰/۵۶	۰/۶۱

[۱] حداقل مقدار قابل‌قبول سی‌وی‌آر با این تعداد ارزیاب بر اساس جدول لاوشه ۰/۴۹ و سی‌وی‌آی ۰/۷۹ است که مقدار CVR برای تمام متغیرها بالای ۰/۴۹ و مقدارCVI بالای ۰/۷۹ بوده است.

[2] divergent validity

[3] convergent validity

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

همین‌طور، میزان جذر AVE هر سازه در حالت تخمین استاندارد بیشتر از همبستگی میان سازه‌ها بود که نشان از وجود روایی تشخصی[1] دارد (جدول ۴).

جدول ۴

بررسی روایی تشخصی مدل

	عدم‌ثبات نظام مالی کشور	عدم‌شفافیت اطلاعات مالی	نوسانات اقتصادی شدید	ضعف سیستم‌های کنترل داخلی	بدهی‌های معوقه بالا	تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده	تخریب وجهه نظام بانکی	بحران‌های بانکی
بحران‌های بانکی								۰/۸۳
تخریب وجههٔ نظام بانکی							۰/۸۰	۰/۶۴
تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده						۰/۸۱	۰/۶۹	۰/۶۲
بدهی‌های معوقهٔ بالا					۰/۷۱	۰/۴۳	۰/۴۰	۰/۳۳
ضعف سیستم‌های کنترل داخلی				۰/۷۹	۰/۳۲	۰/۵۵	۰/۵۶	۰/۳۹
نوسانات اقتصادی شدید			۰/۷۰	۰/۷۴	۰/۳۹	۰/۶۴	۰/۶۳	۰/۵۲
عدم‌شفافیت اطلاعات مالی		۰/۸۲	۰/۶۶	۰/۶۳	۰/۳۱	۰/۵۴	۰/۶۰	۰/۵۱
عدم‌ثبات نظام مالی کشور	۰/۷۵	۰/۵۳	۰/۵۵	۰/۴۹	۰/۴۰	۰/۷۱	۰/۶۹	۰/۷۳

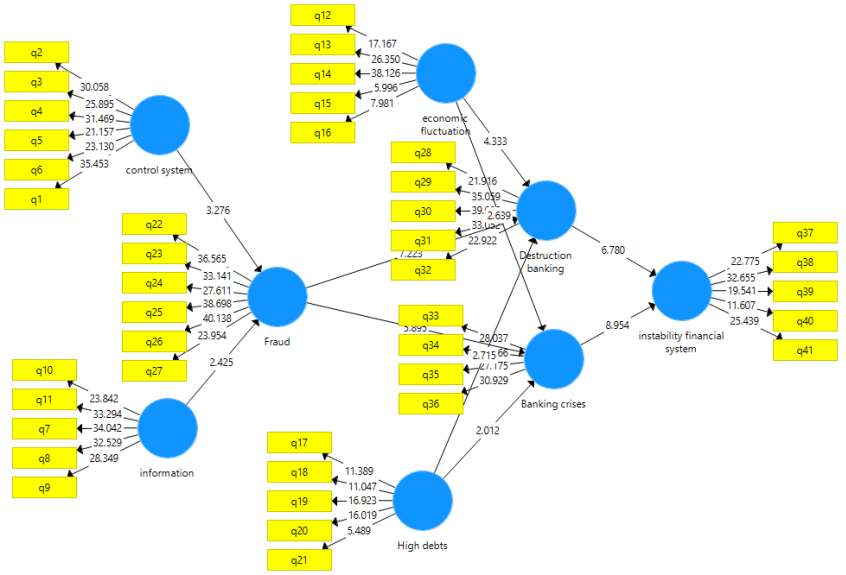
در این پژوهش، از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار PLS برای تعیین برازندگی مدل ساختاری و آزمون فرضیه های پژوهش استفاده شده است.

مدل نهایی معادلات ساختاری نیز در دو حالت معناداری ضرایب و تخمین استاندارد در شکل‌های زیر ارائه شده است:

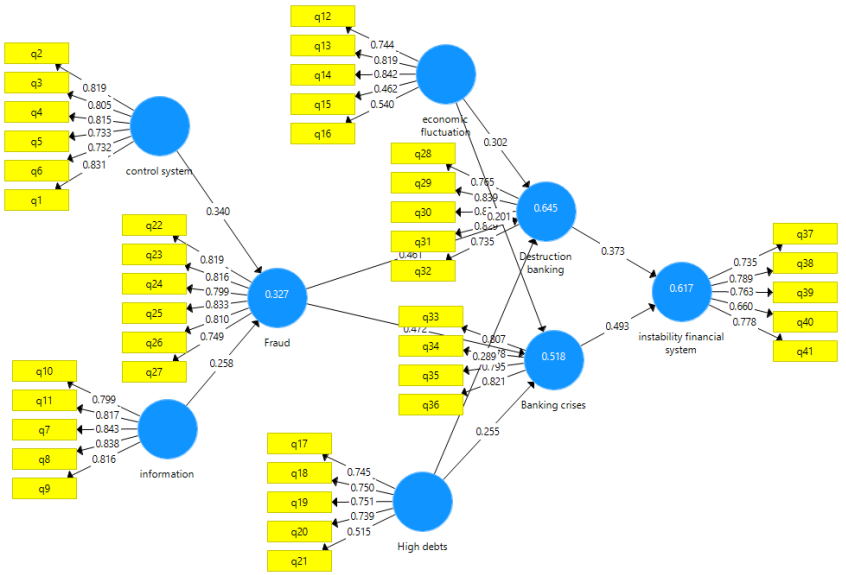
[1] discriminant validity

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

شکل ۲. مدل تحقیق در حالت معناداری ضرایب

شکل ۳. مدل تحقیق در حالت تخمین استاندارد

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

باتوجه‌به شاخص‌های ارائه‌شده در جدول ۵ می‌توان گفت که مدل پژوهش از برازش مناسبی برخوردار است:

جدول ۵

شاخص‌های برازش مدل

شاخص	مقدار به‌دست‌آمده
Redundancy	0.32
شاخص برازش کلی	GoF= 0.56

نتایج حاصل از آزمون فرضیات پژوهش در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶

بررسی رد یا تأییدشدن فرضیات تحقیق

فرضیات	ضریب مسیر	معناداری	تأیید یا رد
فرضیهٔ اول: ضعف سیستم‌های کنترل داخلی بر تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده تأثیر معناداری دارد.	۰/۳۴	۳/۲۷	تأیید
فرضیهٔ دوم: عدم شفافیت اطلاعات مالی بر تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده تأثیر معناداری دارد.	۰/۲۵	۲/۴۲	تأیید
فرضیهٔ سوم: تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده بر تخریب وجههٔ نظام بانکی تأثیر معناداری دارد.	۰/۴۶	۷/۲۲	تأیید
فرضیهٔ چهارم: تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده بر بحران‌های بانکی تأثیر معناداری دارد.	۰/۴۷	۵/۸۹	تأیید
فرضیهٔ پنجم: نوسانات اقتصادی شدید بر تخریب وجههٔ نظام بانکی تأثیر معناداری دارد.	۰/۳۰	۴/۳۳	تأیید
فرضیهٔ ششم: نوسانات اقتصادی شدید بر بحران‌های بانکی تأثیر معناداری دارد.	۰/۲۰	۲/۶۳	تایید
فرضیهٔ هفتم: بدهی‌های معوقه بالا بر تخریب وجههٔ نظام بانکی تأثیر معناداری دارد.	۰/۲۸	۲/۷۱	تایید
فرضیهٔ هشتم: بدهی‌های معوقهٔ بالا بر بحران‌های بانکی تأثیر معناداری دارد.	۰/۲۵	۲/۰۱	تأیید
فرضیهٔ نهم: تخریب وجههٔ نظام بانکی بر عدم‌ثبات نظام مالی کشور تأثیر معناداری دارد.	۰/۳۷	۶/۷۸	تأیید
فرضیهٔ دهم: بحران‌های بانکی بر عدم‌ثبات نظام مالی کشور تأثیر معناداری دارد.	۰/۴۹	۸/۹۵	تأیید

فرضیهٔ اول: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها که ضریب مسیر و معناداری آن به‌ترتیب ۰/۳۴ و ۳/۲۷ است، عامل «ضعف سیستم‌های کنترل داخلی» بر «تقلب در

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

حسابداری مطالبات‌سوخت‌شده» تأثیر مثبت و معنی‌داری داشته است. نتایج این تحقیق با یافته‌های رئیسی و همکاران (۱۳۹۸) و سینها (۲۰۲۴) همسوست.

فرضیهٔ دوم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها، ضریب مسیر و معناداری به ترتیب ۰/۲۵ و ۲/۴۲ بوده و عامل «شفاف‌نبودن اطلاعات مالی» بر «تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده» تأثیر مثبت و معنی‌داری داشته است. نتایج این تحقیق با یافته‌های زمانیان‌فر و مهدیار اسماعیلی (۱۴۰۲)، رئیسی و همکاران (۱۳۹۸)، و مدیاواتی (۲۰۲۴) همسو است.

فرضیهٔ سوم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها با ضریب مسیر و معناداری ۰/۴۶ و ۷/۲۲، عامل «تقلب در حسابداری مطالبات‌سوخت‌شده» بر «تخریب وجههٔ نظام بانکی» تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. نتایج این تحقیق با یافته‌های سینها (۲۰۲۴) نیز همسو است.

فرضیهٔ چهارم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها با ضریب مسیر و معناداری ۰/۴۷ و ۵/۸۹،عامل «تقلب در حسابداری مطالبات‌سوخت‌شده» بر «بحران‌های بانکی» تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. نتایج این تحقیق با یافته‌های زمانیان‌فر و مهدیار اسماعیلی (۱۴۰۲) و سینها (۲۰۲۴) همسو است.

فرضیهٔ پنجم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها با ضریب مسیر و معناداری ۰/۳۰ و ۴/۳۳، عامل «نوسانات اقتصادی شدید» بر «تخریب وجههٔ نظام بانکی» تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. نتایج این تحقیق با یافته‌های اعیانی و نعمتی (۱۴۰۰)، رئیسی و همکاران (۱۳۹۸)، و هانگ و تی کیو (۲۰۲۴) نیز همسوست.

فرضیهٔ ششم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها با ضریب مسیر و معناداری ۰/۲۰ و ۲/۶۳، عامل «نوسانات اقتصادی شدید» بر «بحران‌های بانکی» تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. نتایج این تحقیق با یافته‌های اعیانی و نعمتی (۱۴۰۰)، رئیسی و همکاران (۱۳۹۸)، و هانگ و تی کیو (۲۰۲۴) همسو است.

فرضیهٔ هفتم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها که ضریب مسیر و معناداری آن به‌ترتیب ۰/۲۸ و ۲/۷۱ است، عامل «بدهی‌های معوقهٔ بالا» بر «تخریب وجههٔ نظام بانکی» تأثیر مثبت و معنی‌داری داشته و نتایج تحقیق نیز با یافته‌های باقری باباکندی (۱۳۹۵) همسوست.

فرضیهٔ هشتم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها با ضریب مسیر و معناداری ۰/۲۵ و ۲/۰۱، عامل «بدهی‌های معوقهٔ بالا» بر «بحران‌های بانکی» تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. نتایج این تحقیق با یافته‌های باقری باباکندی (۱۳۹۵) همسوست.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

فرضیهٔ نهم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها با ضریب مسیر و معناداری ۰/۳۷ و ۶/۷۸، عامل «تخریب وجههٔ نظام بانکی» بر «عدم‌ثبات نظام مالی کشور» تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. نتایج این تحقیق با یافته‌های سینها (۲۰۲۴) همسوست.

فرضیهٔ دهم: باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها با ضریب مسیر و معناداری ۰/۴۹ و ۸/۹۵، عامل «بحران‌های بانکی» بر «عدم ثبات نظام مالی کشور» تأثیر مثبت و معنی‌داری داشته و نتایج این تحقیق با یافته‌های سینها (۲۰۲۴) همسوست.

۶ نتیجه‌گیری و بحث

در این پژوهش، ابتدا در بخش کیفی با بهره‌گیری از روش داده‌بنیاد، به شناسایی ابعاد مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها پرداختیم. بر این اساس، با انجام مصاحبه با چهارده نفر از اساتید و خبرگان حسابداری نظام بانکی کشور و متخصصان امر با حداقل ۱۵ سال سابقهٔ کاری و حداقل مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد، ۸ مقولهٔ اصلی بر اساس مدل پارادایمی شناسایی و در قالب شش بعد ساختاردهی شد. در آخر، ضعف سیستم‌های کنترل داخلی و شفاف‌نبودن اطلاعات مالی به‌عنوان «شرایط علّی» شناسایی شدند. سیستم‌های کنترل داخلی نقشی حیاتی در جلوگیری از وقوع تقلب‌ها و سوءاستفاده‌ها دارند. ضعف در این سیستم‌ها؛ مانند ناکارآمدی در نظارت و کنترل فرایندهای مالی، می‌تواند موجب وقوع تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده شود. ممکن است این ضعف ناشی از نبود فرایندهای صحیح، کمبود منابع انسانی ماهر یا به‌روزرسانی‌نشدن تکنولوژی‌های نظارتی باشد (سینها[1] ، ۲۰۲۴). همچنین، در خصوص مقولهٔ شفاف‌نبودن اطلاعات مالی باید بیان گفت که عدم‌شفافیت در گزارش‌دهی مالی، می‌تواند زمینه‌ساز تقلب در حسابداری شود. این عدم‌شفافیت ممکن است به‌دلیل پنهان‌کاری عمدی، پیچیدگی‌های گزارش‌دهی یا استفاده از استانداردهای مالی نادرست باشد. وقتی اطلاعات مالی به‌درستی و با شفافیت کامل ارائه نشود، احتمال وقوع تقلب به‌شدت افزایش می‌یابد (مدیاواتی[2]،۲۰۲۴).

در این پژوهش، نوسانات اقتصادی شدید به‌عنوان «شرایط مداخله گر» شناسایی شد. نوسانات شدید اقتصادی؛ مانند تورم بالا و تغییرات ناگهانی نرخ ارز، می‌تواند به‌عنوان شرایط مداخله‌گر بر وقوع تقلب در حسابداری تأثیرگذار باشد. در شرایط اقتصادی ناپایدار، بانک‌ها ممکن است به‌دلیل فشارهای مالی و نیاز به بهبود شاخص‌های مالی خود، به تقلب در

[1] Sinha
[2] Mediawati

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]
[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

حسابداری مطالبات سوخت‌شده روی آورند (Hung et al., 2024). بدهی‌های معوقهٔ بالا به‌عنوان «شرایط زمینه‌ای» شناسایی شد. بالابودن میزان بدهی‌های معوقه در بانک‌ها می‌تواند به‌عنوان یک شرایط زمینه‌ای به تقلب در حسابداری منجر شود. ممکن است بانک‌هایی با حجم بالای بدهی‌های معوقه برای پوشاندن این وضعیت و جلوگیری از بروز بحران به تحریف اطلاعات مالی و تقلب روی آورند (هپساری، اوتامی، کین، و تئوتاما[1]، ۲۰۲۳).

تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی نیز به‌عنوان «بعد تعاملی» شناسایی شدند. وقوع تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده می‌تواند به تخریب وجهه و اعتبار نظام بانکی در بین عموم مردم و سرمایه‌گذاران منجر شود. این موضوع به کاهش اعتماد عمومی و سرمایه‌گذاری منجر می‌شود و در بلندمدت به تضعیف کل نظام بانکی می‌انجامد (بژو و فت[2]، ۲۰۲۳). همچنین، وقوع بحران‌های بانکی به‌دلیل مشکلات ناشی از تقلب در حسابداری می‌تواند تأثیرات ویرانگری بر کل نظام مالی و اقتصادی کشور داشته باشد. این بحران‌ها ممکن است باعث ورشکستگی بانک‌ها، کاهش شدید نقدینگی، و حتی بروز بحران اقتصادی شوند (مانگالا و سونی[3]، ۲۰۲۳).

تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده به‌عنوان «پدیدهٔ محوری» شناسایی شد. این پدیده محوری‌ترین عامل در این مدل شناخته می‌شود. تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده به معنی تحریف عمدی اطلاعات مالی مربوط به بدهی‌های غیرقابل‌وصول و گزارش نادرست آن‌ها در صورت‌های مالی است. این تقلب‌ها برای پنهان‌کردن وضعیت واقعی بانک و جلوگیری از بروز مشکلات احتمالی انجام می‌شوند (آدا و ایندرایانی[4]، ۲۰۲۴).

در انتها، عدم‌ثبات نظام مالی کشور به‌عنوان «بعد پیامدی» شناسایی شد. تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده می‌تواند باعث بی‌ثباتی در نظام مالی کشور شود. تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده ممکن است به کاهش اعتماد عمومی به بانک‌ها، خروج سرمایه‌ها، افزایش نرخ بهره و درنهایت، بروز رکود اقتصادی منجر شود (مانگالا و سونی، ۲۰۲۳).

در بخش کمّی، مدل به‌دست‌آمده با مدل‌سازی معادلات ساختاری آزموده شد که نتایج نشان داد ضعف سیستم‌های کنترل داخلی و عدم‌شفافیت اطلاعات مالی بر تقلب در

---

[1] Hapsari, Utami, Kean, & Theotama

[2] Beju & Făt

[3] Mangala & Soni

[4] Adha & Indrayani

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

حسابداری مطالبات سوخت‌شده تأثیر معناداری‌دارد. تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده بر تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی تأثیر معناداری‌دارد. همچنین، نوسانات اقتصادی شدید بر تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی تأثیر بسیاری می‌گذارد. بدهی‌های معوقهٔ بالا بر تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی اثرگذارند و تخریب وجههٔ نظام بانکی و بحران‌های بانکی بر عدم‌ثبات نظام مالی کشور تأثیر بسیاری دارد.

۷ پیشنهادها

ضعف سیستم‌های کنترل داخلی

در خصوص این متغیر پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

- بهبود و تقویت سیستم‌های کنترل داخلی: از طریق به‌کارگیری فنّاوری‌های جدید نظارت مالی، انجام حسابرسی‌های منظم و دقیق، و آموزش کارکنان درزمینهٔ کنترل‌های داخلی.
- افزایش آگاهی و شفافیت در فرایندها: ایجاد محیطی شفاف که در آن تمام مراحل فرایندهای مالی به‌طورکامل و شفاف انجام می‌شود.

عدم‌شفافیت اطلاعات مالی

- افزایش شفافیت در گزارش‌های مالی: از طریق اجرای دقیق استانداردهای حسابداری بین‌المللی و نظارت بر اجرای صحیح آن‌ها.
- توسعهٔ فرهنگ صداقت و شفافیت: از طریق آموزش مستمر به کارکنان و تأکید بر اهمیت صداقت در گزارش‌دهی مالی.

نوسانات اقتصادی شدید

- مدیریت ریسک اقتصادی: از طریق برنامه‌ریزی مالی دقیق و استفاده از ابزارهای پوشش ریسک (hedging) برای کاهش تأثیر نوسانات اقتصادی.
- انعطاف‌پذیری در سیاست‌های مالی: تدوین سیاست‌های مالی و حسابداری که قابلیت انعطاف‌پذیری در برابر نوسانات اقتصادی را داشته باشد.

بدهی‌های معوقه بالا

- مدیریت فعال بدهی‌های معوقه: از طریق تقویت واحدهای وصول مطالبات و ایجاد برنامه‌های مناسب برای بازپرداخت بدهی‌های معوقه.
- افزایش ذخایر برای مطالبات مشکوک‌الوصول: تخصیص منابع بیشتر به ذخایر مطالبات مشکوک‌الوصول برای مدیریت بهتر ریسک‌های مرتبط.

تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

- ایجاد و اجرای سیاست‌های شفاف حسابداری: اجرای دقیق استانداردهای حسابداری و استفاده از سیستم‌های حسابداری پیشرفته.
- افزایش نظارت و حسابرسی‌های مستقل: استفاده از حسابرسان مستقل برای بررسی صحت‌وسقم اطلاعات مالی ارائه‌شده توسط بانک‌ها.

تخریب وجههٔ نظام بانکی

- تقویت اقدامات بازاریابی و اعتمادسازی: از طریق شفاف‌سازی و ارتباط مؤثر با مشتریان و سرمایه‌گذاران.
- برخورد جدی با تخلفات: از طریق اعلام عمومی موارد کشف‌شده و انجام اقدامات تنبیهی مناسب برای جلوگیری از وقوع مجدد.

بحران‌های بانکی

- پیشگیری از بحران‌ها: از طریق تقویت سیستم‌های کنترل داخلی و افزایش نظارت بر عملکرد مالی بانک‌ها.
- تدوین برنامه‌های مدیریت بحران: تدوین برنامه‌های عملیاتی برای مواجهه با بحران‌های بانکی احتمالی و کاهش تأثیرات آن‌ها.

عدم‌ثبات نظام مالی کشور

- تقویت نظارت مالی کلان: نظارت بر سیستم‌های مالی کشور به‌طورمداوم و تحلیل ریسک‌های بالقوه برای حفظ ثبات نظام مالی.
- تدوین سیاست‌های پیشگیرانه: استفاده از سیاست‌های اقتصادی و مالی پیشگیرانه برای کاهش تأثیرات منفی تقلب‌های مالی بر نظام مالی کشور.

۸ سهم علمی پژوهش

۱) در شناسایی عوامل مؤثر بر تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها، محققی در ایران از اروش داده‌بنیاد استفاده نکرده است.

۲) در این پژوهش شرایط علّی، شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای، بعد تعاملی، پدیده‌محوری واصلی، و پیامدهای تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها ارائه شده است. به‌علاوه، پیشنهادهای علمی، تخصصی، و کاربردی در خصوص موضوع پژوهش ارائه شده است. این پژوهش در حوزهٔ تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها جامع و برای پژوهشگران، تصمیم‌گیرندگان، برنامه‌ریزان و مدیران، و سیاستگذاران اقتصادی کشور می‌تواند مفید باشد.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

۳) در این پژوهش، شرایط بومی ایران نیز لحاظ شده و مدل باتوجه‌به این شرایط ارائه شده است. از ضعف‌های اصلی که این پژوهش آن را پوشش می‌دهد، تمرکز جامع بر شرایط خاص کشور است؛ درحالی‌که پژوهش‌های موجود هریک تنها ارتباط بین متغیرها را بررسی کرده و جامع نیستند.

٤) در این پژوهش سعی شده از تجربیات اساتید، متخصصان، و افراد بسیار مجرب در حسابداری نظام بانکی کشور بهره گرفته شود که تجربه‌هایی عالی در مدیریت داشته‌اند. مصاحبهٔ صورت‌گرفته با این افراد، این تجربیات امکان کدگذاری و ارائه‌شدن در این پژوهش را پیدا کردند.

٥) باتوجه‌به مدل حاصل از پژوهش، مشخص شد که عوامل داخلی؛ ازجمله ضعف سیستم‌های کنترل داخلی، عدم‌شفافیت اطلاعات، و شرایط خاص صنعت بانکی کشور که بدهی‌های معوقهٔ زیاد، تأثیر بسزایی بر تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها دارند.

٦) مدل ارائه‌شده برای تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدهٔ بانک‌ها، نشان می‌دهد که این پدیده تنها نتیجهٔ ضعف‌های داخلی بانک‌ها نیست، بلکه از شرایط کلان اقتصادی و اجتماعی نیز تأثیر می‌پذیرد.

فهرست منابع

اعیانی، ح.، نعمتی، ز. (۱۴۰۰). کشف تقلب در داده‌های بانکی، هشتمین کنفرانس بین المللی حسابداری، *مدیریت و نوآوری در کسب و کار*، تهران، https://civilica.com/doc/1261381

استراوس، ا.، و کربین، ج. (۱۳۹۵). مبانی پژوهش کیفی فنون و مراحل تولید نظریه زمینه ای (ا. افشار، Trans. چاپ پنجم ed.). تهران: نشرنی.

باقری باباکندی، آ. (۱۳۹۵). تقلب در بانک‌ها و مؤسسات مالی. *فصلنامهٔ پژوهش‌های سلامت اداری*، ۸(۳)، ۳۱ـ۵۸.

شفیعی، ع.، تات، س. (۱۳۹۹). *روش تحقیق در مدیریت*. (چاپ دوم)، تهران: انتشارات بازاریابی.

رئیسی نافچی، ا.، دستگیر، م. (۱۳۹۸). ارائه الگوئی برای شناسایی عوامل خطر مؤثر بر وقوع تقلب در بانک‌ها (مطالعهٔ موردی: بانک رسالت استان اصفهان). *حسابداری مالی*، ۱۱(۴۱)، ۲۳ـ۴۵. SID. https://sid.ir/paper/168267/fa

زمانیان‌فر، ل.، و مهدیار اسماعیلی، م. (۱۴۰۲). حاکمیت شرکتی و نقش آن در بهبود عملکرد و کاهش تقلب در بانکداری اسلامی. *نشریهٔ علمی «تحقیقات مالی اسلامی»*، ۱۲(ویژه‌نامهٔ اول؛ اولین همایش ملی بانکداری اسلامی ایران)، ۱۷۵ـ۲۰۴. doi: 10.30497/ifr.2023.244149.1800

محمدپور، ا. (۱۳۹۲). *روش تحقیق کیفی ضد روش (ویرایش دوم ed.)*. تهران: جامعه‌شناسان.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

Adha, A., & Indrayani, E. J. I. I. J. o. M. (2024). Fraud Triangle Analysis Detects Fraudulent Financial Statements Using a Fraud Score Model from BUMN Bank 2012-2022. 5(2), 375-388.

Akinbowale, O. E., Klingelhöfer, H. E., Zerihun, M. F. J. C. E., & Finance. (2023). Application of forensic accounting techniques in the South African banking industry for the purpose of fraud risk mitigation. 11(1), 2153412.

Al-Tameemi, L. A. H., Wahhab, A. M. A. J. E. J. o. S., Innovation, & Technology. (2023). Administrative Fraud and its Impact on Accounting Measurement and its Reflection on the Value of the Bank: Evidence from the Iraqi Market. 3(5), 164-177.

Beju, D.-G., & Făt, C.-M. (2023). Frauds in Banking System: Frauds with Cards and Their Associated Services. *In Economic and Financial Crime, Sustainability and Good Governance* (pp. 31-52): Springer.

Gara, M., & Pauselli, C. J. I. E. J. (2020). Looking at 'Crying Wolf'from a different perspective: An attempt at detecting banks under-and over-reporting of suspicious transactions. 6(2), 299-324.

Gbadebo, A. D., Akande, J. O., & Adekunle, A. O. J. I. J. o. P. B. R. I. J. P. B. R. (2023). Financial statements fraud of banks and other financial institutions in Nigeria. 8(9), 9.

Hamidian, M., Heidari Rameshe, M., Soleymanpoor, S. J. J. o. A., & Vision, M. (2023). The origin and consequences related to the reserve of suspicious claims of the banks of the Tehran Stock Exchange. 5(73), 51-69.

Hapsari, A. N. S., Utami, I., Kean, Y. Y. W., & Theotama, G. J. A. P. F. J. (2023). Disclosing the potential for fraud in the flow of funds at â€œdanaâ€ cooperative. 8(1), 169-182.

Hung, P. H., Que, N. T. J. I. J. o. R. i. E., Science, & Management. (2024). Factors affecting the ability to detect accounting fraud of internal auditors at Vietnamese commercial banks. 7(3), 72-82.

Insani, C., Riani, D., & Bakri, A. A. J. I. I. J. o. M. (2023). Fraud Prevention Through Internal Control and Moral Sensitivity (A Case Study at State-Owned Banks). 4(3), 340-355.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

Iyafekhe, C. J. I. J. o. A., Finance, & Research, A. (2024). Financial statements Fraud in Banks: Implication for Board Member'Nationality and Meetings. 1(2), 143-154.

Mangala, D., & Soni, L. J. J. o. F. C. (2023). A systematic literature review on frauds in banking sector. 30(1), 285-301.

Mediawati, E. J. J. o. L., & Development, S. (2024). Financial statement fraud of Indonesian Islamic Banks. 12(1), e2416-e2416.

Shonhadji, N., Irwandi, S. A. J. B., & Systems, B. (2024). Fraud prevention in the Indonesian banking sector using anti-fraud strategy. 19(1), 12.

Sinha, A. J. R. A. o. B. L., Policy, & Responsibility, S. (2024). Fraud Risk Management in Banks: An Overview of Failures and Best Practices. 829-847.

Trehan, M. A. J. E. A. T., & Practice. (2024). An impact of forensic accounting training on strengthening banking fraud controls. 30(1), 767-775.

Wiliandini, L. S., Mariadi, Y. J. A. J. o. M., Entrepreneurship, & Science, S. (2024). The influence of pressure, opportunities, rationalization and ethical values against intention fraud employees (Empirical Study of PT. Rural Bank West Nusa Tenggara). 4(02), 1094-1107.

ضمیمه: پرسش‌نامهٔ تحقیق

۱) ضعف کنترل داخلی

۱) تا چه اندازه سیستم نظارت و بازبینی در سازمان به‌درستی عمل می‌کند؟
۲) چه میزان سیاست‌های مدون برای کنترل داخلی در سازمان تدوین شده است؟
۳) آیا فنّاوری‌های کنترلی مورداستفاده در سازمان به‌روز و کارآمد است؟
۴) تا چه حد از سیستم‌های هشداردهنده برای شناسایی سریع تقلب و انحرافات استفاده می‌شود؟
۵) به چه میزان به نتایج حسابرسی داخلی در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی توجه می‌شود؟
۶) آیا فرایندهای مالی و کنترل‌های داخلی به‌صورت کامل و دقیق مستندسازی شده‌اند؟

۲) عدم‌شفافیت اطلاعات مالی

۱) تا چه اندازه اطلاعات مالی به‌صورت کامل و شفاف گزارش می‌شود؟

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

۲) آیا اطلاعات مالی به‌صورت دقیق و بدون ابهام به کاربران ارائه می‌شود؟
۳) چه میزان از اطلاعات کلیدی مالی به‌طورکامل افشا می‌شود؟
۴) آیا گزارش‌های مالی در زمان مقرر و بدون تأخیر ارائه می‌شوند؟
۵) تا چه حد استانداردهای گزارش‌دهی مالی در سازمان رعایت می‌شود؟

۳) نوسانات شدید اقتصادی

۱) نوسانات نرخ ارز بر ثبات اقتصادی سازمان چه تأثیری داشته است؟
۲) تا چه اندازه تورم و افزایش قیمت‌ها بر عملکرد مالی سازمان تأثیرگذار بوده است؟
۳) تغییرات ناگهانی در بازار سرمایه چه تأثیری بر برنامه‌ریزی‌های مالی سازمان داشته است؟
۴) آیا تحریم‌ها و محدودیت‌های مالی بین‌المللی به محدودیت‌های اقتصادی برای سازمان منجر شده است؟
۵) آیا سازمان قادر به مدیریت انتقال وجوه بین‌المللی با وجود محدودیت‌ها و نوسانات اقتصادی است؟

۴) بدهی‌های معوقهٔ بالا

۱) تا چه میزان در سازمان عدم‌بازپرداخت بدهی‌های بانکی توسط مشتریان مشاهده می‌شود؟
۲) چه اقداماتی برای کاهش تأخیر در دریافت مطالبات از مشتریان انجام می‌شود؟
۳) آیا سازمان استراتژی مشخصی برای مدیریت و بازپرداخت بدهی‌های معوقه دارد؟
۴) در چه حدی به مدیریت صحیح و بازپرداخت به‌موقع بدهی‌ها توجه می‌شود؟
۵) برخورد سازمان با مشتریان بزرگ یا دانه‌درشت‌ها در خصوص بدهی‌های معوقه چگونه است؟

۵) تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شده

۱) تا چه اندازه گزارش‌های مربوط به مطالبات سوخت‌شده دقیق و شفاف‌اند؟
۲) آیا مواردی از ثبت نادرست مطالبات سوخت‌شده در سازمان مشاهده شده است؟
۳) چه میزان از مطالبات سوخت‌شده به‌موقع شناسایی و گزارش می‌شوند؟
۴) آیا تغییرات عمدی در وضعیت مطالبات برای کاهش مصنوعی بدهی‌ها صورت می‌گیرد؟
۵) تا چه حد میزان مطالبات سوخت‌شده به‌صورت دقیق و واقعی گزارش می‌شود؟
۶) آیا از حساب‌های موقت برای پنهان‌کردن مطالبات سوخت‌شده استفاده می‌شود؟

۶) تخریب وجهه نظام بانکی

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]
[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

۱) آیا نارضایتی عمومی از عملکرد بانک‌ها در سازمان یا جامعه وجود دارد؟
۲) تا چه اندازه اعتماد عمومی به نظام بانکی کاهش یافته است؟
۳) چه عواملی موجب کاهش مقبولیت و اعتبار بانک‌ها در بین مردم شده است؟
۴) آیا افشاگری‌های منفی در خصوص عملکرد بانک‌ها بر اعتماد عمومی تأثیر گذاشته است؟
۵) آیا عملکرد بانک‌ها بر کاهش اعتماد عمومی به دولت و نظام مالی تأثیرگذار بوده است؟

۷) بحران‌های بانکی

۱) تا چه حد سوءمدیریت بانکی در سازمان وجود دارد؟
۲) آیا مواردی از ورشکستگی بانک‌ها در سازمان مشاهده شده است؟
۳) ناکارآمدی بانک‌ها چه تأثیری بر خروج سرمایه‌ها داشته است؟
۴) تا چه میزان بحران‌های مالی باعث کاهش دارایی‌های بانک شده است؟

۸) عدم‌ثبات نظام بانکی کشور

۱) تا چه حد عدم‌ثبات در بازارهای مالی بر عملکرد بانک‌های کشور تأثیرگذار است؟
۲) تا چه میزان بی‌ثباتی اقتصادی کشور بر عملکرد نظام بانکی تأثیر گذاشته است؟
۳) تا چه حد سیاست‌های اقتصادی ناکارآمد، نظام بانکی کشور را تحت تأثیر قرار داده است؟
۴) تا چه حد معتقدید عدم‌تعادل بین منابع و مصارف بانک‌ها باعث ناپایداری نظام بانکی شده است؟
۵) به نظر شما، نظام بانکی کشور چه نقشی در تشدید رکود اقتصادی دارد؟
۶) آیا معتقدید نظام بانکی کشور نقش مؤثری در حفظ ثبات نظام مالی دارد؟

رفرنس پرسش‌نامه بر اساس جدول ۱ با عنوان مفاهیم و مقوله‌های اصلی مدل تقلب در حسابداری مطالبات سوخت‌شدۀ بانک‌هاست که از مصاحبه با خبرگان به دست آمده است.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]
[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

Journal of Monetary & Banking Research
Vol. 18, No. 64, spring 2025
Pages 225-260

Identifying the Dimensions of the Fraud Model in the Accounting of Fueled Receivables in Banks

Reza Abbasi[1] **Mahmoud Lari Dasht-e Bayaz**[2]

Received: 4-Sep-2024 Accepted: 4-Feb-2025

Abstract

Paying attention to fraud in the accounting of fueled receivables in banks is of great importance, because it can lead to the presentation of incorrect financial information and have widespread negative effects on public trust. In this study, first, in the qualitative part, using a data-based method, an attempt was made to identify the dimensions of the fraud model in the accounting of fueled receivables in banks. Accordingly, by conducting interviews with fourteen accounting experts in the country's banking system, 8 categories were identified based on the paradigm model: weak internal control systems and lack of transparency of financial information as "causal conditions", severe economic fluctuations as "intervening conditions", high overdue debts as "contextual conditions", damage to the image of the banking system and banking crises as "interactional dimension", fraud in accounting for fuel claims as "phenomenon-oriented", and instability of the country's financial system as "consequence dimension". In the quantitative part, the model was tested by structural equation modeling, and the results showed that weak internal control systems and lack of transparency of financial information affect fraud in accounting for fuel claims. Fraud in accounting for fuel claims affects damage to the image of the banking system and banking crises. Also, severe economic fluctuations affect the image of the banking system and banking crises. High outstanding debts affect the image of the banking

[1] PhD student in Accounting, Faculty of Accounting, Islamic Azad University, Birjand Branch;

[2] Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Ferdowsi University of Mashhad (Corresponding Author)

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]

system and banking crises. The image of the banking system and banking crises affect the instability of the country's financial system.

Key words: Fraud, Bad Credit Accounting, Banking System.
JEL Classification: D73, M41, G21

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-08]

[DOI: 10.61882/jmbr.18.64.219]